

انتشارات دانشگاه شیراز

۵۲۰

روش‌شناسی مردم‌نگاری انتقادی

جیم توماس

ترجمه و گردآوری:

دکتر محمد تقی ایمان

استاد دانشگاه شیراز

دکتر مهتا بذرافکن

www.ketab.ir

سرشناسه	توماس، جیم، ۱۹۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور	Thomas, Jim
مشخصات نشر	روش‌شناسی مردم‌نگاری انتقادی: جیم توماس؛ گردآوری و ترجمه محمدتقی ایمان، مهنا بذرافکن شیراز: دانشگاه شیراز، مرکز نشر، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	ی. ۱۸۶ص: جدول، نمودار.
فروست	ایساراب دانشگاه شیراز: ۵۲۰
شابک	۹۷۶۹۶۴۶۲۵۲۰۶
وضعیت فهرست‌نویسی	فیب
یادداشت	عنوان اصلی: Doing critical ethnography. c1993.
یادداشت	کتابنامه
موضوع	جامعه‌شناسی روش‌شناسی
موضوع	Sociology -- Methodology
موضوع	فهرست‌شناسی روش‌شناسی
موضوع	Ethnology -- Methodology
شماره افزوده	ایمان، محمدتقی، ۱۳۳۷ - مترجم
شماره افزوده	بذرافکن، مهنا، ۱۳۴۹ - مترجم
شماره افزوده	دانشگاه شیراز، مرکز نشر
رده بندی کنگره	HM۲۴/ت۹.۹.۱۳۹۷
رده بندی دیویی	۳۰۱
شماره کتابشناسی ملی	۵۰۴۳۸۸۹

روش‌شناسی مردم‌نگاری انتقادی

جیم توماس

ترجمه و گردآوری: دکتر محمدتقی ایمان، دکتر مهنا بذرافکن

صفحه‌آرا: فاطمه منقوش

طراح جلد: جواد مؤمن‌زاده

چاپ اول: ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۳۰۰۰۰ ریال

حق چاپ برای مرکز نشر دانشگاه شیراز محفوظ است

شیراز، میدان ارم، کوی دانشگاه شیراز کد پستی ۸۵۱۱۵ - ۷۱۹۴۴ صندوق پستی ۱۱۶۱

تلفن و تلفکس: ۰۷۱۳۶۲۷۳۰۵۰

مردم‌نگاری انتقادی به برآشفتن کرایش دارد، اما اشفتگی که ایجاد می‌کند مانعی بر سر راه دانش یا عمل نیست؛ بلکه شرایط خود آن‌هاست.
(دیدیه فاسین)

پیشگفتار

به دنبال پارادایم تاریخی که پرونیسلاو مالینووسکی (۱۹۲۲) ابداع کرد و کلود لوی اشتراوس (۱۹۹۲) به طرز شاعرانه‌ای بازطراحی نمود، قدرت و جذابیت مردم‌نگاری، در مشاهده‌ی همراهانه‌ی یک جامعه، گروه یا حتی افراد معین، در محیط مکانی آن‌هاست، که می‌تواند یک روستا، محله یا محیط آزمایشگاهی باشد. طبق این الگو، همانند تئاتر کلاسیک، نوعی وحدت زمان و مکان وجود دارد، که تصور می‌شود صمیمیت رابطه با بومی‌ها، مانند دهقانان، کارگران یا زیست‌شناسان، و عمق درک فرهنگ روستایی، شهری یا علمی آن‌ها را تضمین می‌کند. این روش در کار میدانی، وجه غالب است و در واقع انسجام و قدرت خاص خود را دارد. اما در سال‌های اخیر، مردم‌نگاری روش خود را تنوع بخشیده و مداوماً از این رویکرد وحدت‌گرایانه فاصله گرفته‌است. مردم‌نگاری چندمکانی توسط جرج مارکوس (۱۹۹۵) پیشنهاد شده‌است تا مشکلات و فرآیندهای توسعه‌ی جهانی را بررسی کند، از این‌رو، در مکان‌های مختلف، که مستعد آشکارسازی شبکه‌ها و چرخه‌های مردمی، کالایی و ایده‌ها هستند، مشاهده‌ی فراملی ضرورت می‌یابد، مانند تحقیق نانسی شیر-هیوز (۲۰۰۴) درباره‌ی تجارت بین‌المللی اعضای بدن. این تحقیق چندمکانی را می‌توان به عنوان یک تحقیق افقی توصیف کرد، به این معنی که دارای گستره‌ی جغرافیایی یک راه متمایز برای درنظر گرفتن تعدد مکان‌های مشاهده، روش عمودی است، به این معنی که در یک جامعه‌ی معین، می‌توان چند سطح یا مکان را مورد بررسی قرار داد. از آن‌جا که رویکرد افقی، تنوع مکان‌ها را نشان می‌دهد، رویکرد عمودی، گوناگونی چشم‌اندازها را آشکار می‌سازد. براساس تحلیل تبارشناسی انتونئوس روبن و جفری اسلوکا (۲۰۰۷)، مردم‌نگاری، که اغلب با کارمیدانی یکسان دانسته می‌شود، نوشتن است. ریشه‌شناسی آن هم همین را نشان می‌دهد و مردم‌شناسان، متعاقب جیمز کلیفورد و جرج مارکوس (۱۹۸۶)، سودمندانه آن را بازبایی کرده‌اند. البته همین را درباره‌ی بسیاری از علوم اجتماعی می‌توان گفت، چون معمولاً به انتشار کتاب و نشریه می‌انجامد، بنابراین می‌توان مردم‌نگاری را تمرین نوشتن فرض کرد. با این حال، یکی از ویژگی‌های خاص مردم‌نگاری، درک زندگی دیگران و معنی بخشیدن به نظرات و اقدامات آن‌هاست. می‌توان به درستی استدلال کرد که مورخان هم همین کار را می‌کنند، اما بررسی گذشته‌نگرانه و روش کار بایگانی، به آن‌ها اجازه می‌دهد با این «دیگران» فاصله داشته باشند، که متعلق به گذشته‌اند و به‌وسیله‌ی بازسازی، به زندگی برگردانده شده‌اند، در حالی که مردم‌نگارها با حضور «دیگران» روبرو هستند، که زنده‌اند و صدای خودشان را دارند. در نتیجه، نوع مشارکت لازم برای استفاده از قاعده‌ی نوربرت الیاس (۱۹۸۷) تاحدودی منحصر به‌فرد است. مبحث رایج، اغلب

مکتوب بودن کار مردم‌نگاری را پیشنهاد می‌دهد و اتکای آن به تفسیر را بهتر از رو‌نویسی صرف مشاهدات میدانی می‌داند، اما آنچه در نوشتن توجه مرا بیش از این مبحث جلب می‌کند ریسک تلویحی آن است. چیزی که بیش از جهت‌گیری مشهود در هرگونه تفسیر از کنش‌های انسانی ذهن مرا به خود مشغول می‌کند، مخاطره‌ی روشنفکرانه‌ی مستتر در آن است. اگر تحلیل در حد نوشتن صرف دانسته‌ها و گفته‌های عوامل اجتماعی تقلیل یابد، که گاهی هم چنین می‌شود، پس ارزش زحمتش را نخواهد داشت. از دیدگاه شناخت‌شناسی، نوشتن این‌چنینی مشکل‌ساز است، هاوارد بکر (۱۹۶۷) این بحث را مطرح کرده‌است و از «سلسله‌مراتب اعتبار» سخن می‌گوید، او فقط به افرادی که «فراست» می‌نامد حق اظهارنظر می‌دهد، موقعیت این افراد در حوزه‌ی عمومی به روایت‌شان از داستان مشروعیت می‌بخشد. برای اجتناب از روایت‌های اضافی، محقق باید موارد غالب را تصدیق کند، به این منظور، باید برخی گزینه‌ها را از نو برقرار کرده و راوی غالب را درنظر گرفت- در اینجا غالب معنای نمادین دارد و افرادی را دربرمی‌گیرد که روایتشان معتبر است.

تألیف و ترجمه کتاب مردم‌نگاری انتقادی، یک گام در جهت آموزش مردم‌نگاری انتقادی در جهت کمک به حل مشکلاتی است که در روند توسعه ایجاد شده و نیازمند به بازنگری توانمندسازانه‌ای است که زندگی انسانها را بهبود ببخشد. بخش اول این کتاب تشریح انجام روش مردم‌نگاری است و در ادامه به صورت جامع با ترجمه کتاب انجام مردم‌نگاری انتقادی جیم توماس یکی از استادان به نام در حوزه مردم‌نگاری انتقادی پرداخته شده و در آخر در جهت آشنایی بیشتر دو نمونه پژوهش مردم‌نگاری انتقادی به عنوان مثال گنجانده شده است.

در پایان شایسته است از تمامی همکاران انستیتوت دانشگاه شیراز که در آماده‌سازی و چاپ کتاب تلاش کرده‌اند، صمیمانه تشکر کنیم.

دکتر محمدتقی ایمان

دکتر مهنا بذرافکن

۱۳۹۷

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
ز	پیشگفتار
۱	فصل اول مردم‌نگاری چیست
۱	۱- مبانی و تاریخچه مردم‌نگاری
۶	۲- مختصات مردم‌نگاری
۷	۲-۱- مطالعه فرهنگ
۱۰	۲-۳- روابط اجتماعی
۱۰	۲-۴- زندگی روزمره
۱۰	۲-۵- محقق به عنوان یادگیرنده
۱۱	۲-۶- اطلاعات دست اول
۱۱	۲-۷- مردم‌نگار به عنوان ابزار تحقیق
۱۱	۲ ۸ رویکرد روش‌های چندگانه و اطلاعات متنوع
۱۲	۲-۹- رویکرد کنش و واکنش (تعامل)
۱۳	۲-۱۰- نظریه و مردم‌نگاری
۱۴	۲-۱۱- نمونه‌گیری
۱۵	۳- انواع مردم‌نگاری
۱۷	۴- روش‌شناسی مردم‌نگاری
۱۷	۴-۱- ساخت
۱۸	۴-۲- هدف
۱۸	۴-۳- روش
۱۹	۵- جمع‌آوری و تحلیل داده‌های مردم‌نگاری
۱۹	۵-۱- مصاحبه
۲۰	۵-۲- مشاهده
۲۲	۵-۳- یادداشت‌های میدانی
۲۳	۵-۴- تحلیل داده‌ها
۲۵	۶- اشکال مردم‌نگاری
۲۷	۷- انواع طرح‌های پژوهشی و مراحل یک تحقیق مردم‌نگارانه
۳۵	فصل دوم: انجام مردم‌نگاری انتقادی
۳۵	۱- مقاومت در برابر رام‌شدگی

۵۶	۲- آغازی برای تفکر انتقادی
۷۶	۳- اجرای مردم‌نگاری انتقادی
۹۵	۴- اجرای عملی
۱۰۹	۵- نتیجه‌گیری

۱۲۳	فصل سوم: دو نمونه از پژوهش‌های مردم‌نگاری انتقادی
۱۲۳	درک معنایی زنان منطقه عسلویه از مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها
۱۴۳	بازاندیشی سال‌های نخست همه‌گیری ایدز در آفریقای جنوبی

۱۶۳	منابع
۱۸۱	واژه‌نامه
۱۸۵	نمایه

www.ketab.ir